

راوی بیداری بخارا

اخگر انقلاب گزیده‌های از آثار صدرالدین عینی و تحلیل او از آغاز مدرنیته در آسیای میانه است

تالیف نقاشی صدرالدین عینی در اتاق کارش

«اخگر انقلاب» مجموعه‌ای از آثار برگزیده صدرالدین عینی است؛ نویسنده تاجیکی که ادبیات نوین ادبیات نوین از پایه‌گذاران تاجیکی و ازبکی در سده بیستم به شمار می‌آید. هدف این کتاب نشان دادن نقش او در روایت دیگر گونی‌های اجتماعی و رخدادهای انقلابی آسیای مرکزی است

فرهنگ تاجیک

بهار خسروی

گروه کتاب

شخصیت‌ها و داستان‌ها همراه می‌شود، در واقع با شرایط زندگی، اندیشه‌ها و احساسات مردمان یک دوره نیز آشنا می‌شود. به همین دلیل، ادبیات نه تنها بازناب‌دهنده زمان خود، تصویری زنده از میان گذشته و حال نیز محسوب می‌شود. صدرالدین عینی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ نویسنده‌ای که آثارش نه تنها ارزش ادبی دارد، بلکه آینه‌ای از دگرگونی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آغاز سده بیستم در این منطقه به شمار می‌رود. او در شکل‌گیری فرهنگ و هویت تاجیکی در دوره شوروی نقش مهمی داشته و از چهره‌های نزدیک به جریان بلشویکی و سیاست‌های کمونیستی در آسیای میانه به شمار می‌رود. کتاب «اخگر انقلاب» مجموعه‌ای از نوشته‌ها و آثار برگزیده اوست؛ نویسنده و اندیشمند تاجیکی که از پایه‌گذاران ادبیات نوین تاجیکی و ازبکی در سده بیستم به حساب می‌آید. این کتاب به‌عنوان گزیده‌ای از آثار ادبی و اجتماعی عینی منتشر شده و هدف از آن، نشان دادن نقش او در روایت تحولات اجتماعی و رخدادهای انقلابی آسیای مرکزی است. در «اخگر انقلاب»، بخش‌هایی از داستان‌ها، خاطرات و نوشته‌های اجتماعی صدرالدین عینی جمع‌آوری شده که فضای سال‌های

شخصیت‌ها و داستان‌ها همراه می‌شود، در واقع با شرایط زندگی، اندیشه‌ها و احساسات مردمان یک دوره نیز آشنا می‌شود. به همین دلیل، ادبیات نه تنها بازناب‌دهنده زمان خود، تصویری زنده از میان گذشته و حال نیز محسوب می‌شود. صدرالدین عینی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ نویسنده‌ای که آثارش نه تنها ارزش ادبی دارد، بلکه آینه‌ای از دگرگونی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آغاز سده بیستم در این منطقه به شمار می‌رود. او در شکل‌گیری فرهنگ و هویت تاجیکی در دوره شوروی نقش مهمی داشته و از چهره‌های نزدیک به جریان بلشویکی و سیاست‌های کمونیستی در آسیای میانه به شمار می‌رود. کتاب «اخگر انقلاب» مجموعه‌ای از نوشته‌ها و آثار برگزیده اوست؛ نویسنده و اندیشمند تاجیکی که از پایه‌گذاران ادبیات نوین تاجیکی و ازبکی در سده بیستم به حساب می‌آید. این کتاب به‌عنوان گزیده‌ای از آثار ادبی و اجتماعی عینی منتشر شده و هدف از آن، نشان دادن نقش او در روایت تحولات اجتماعی و رخدادهای انقلابی آسیای مرکزی است. در «اخگر انقلاب»، بخش‌هایی از داستان‌ها، خاطرات و نوشته‌های اجتماعی صدرالدین عینی جمع‌آوری شده که فضای سال‌های

پلی بین ادبیات ایران و تاجیکستان

کتاب «اخگر انقلاب» اهدافی را به دنبال دارد از جمله نمایش فعالیت صدرالدین عینی در تاجیکستان، زنده کردن زبان ساده ما، به وجود آوردن ادبیات و مدنیت انقلابی، نشان دادن کوشش‌های عینی در بیداری و خودشناسی ملت تاجیک. این کتاب شامل دو بخش است؛ در بخش اول نمونه اشعار انقلابی عینی آورده شده و بخش دوم پاره‌ای از مقاله‌های نویسنده است که وفاداری نسبت به خلق و دولت شوروی را منعکس می‌کند. برای خواننده ایرانی، این کتاب پلی است میان ادبیات فارسی ایران و ادبیات تاجیکستان؛ سرزمینی که با وجود زبان مشترک، مسیر تاریخی متفاوتی را پشت

خوانش اجتماعی حماسه ملی

درباره فردوسی و شاهنامه او با رویکردی تاریخی و اجتماعی فردوسی را فراتر از یک شاعر حماسه سرآمد معرفی می‌کند

شاهنامه پژوهی

شاهنامه فردوسی از برجسته‌ترین میراث‌های فرهنگی و ادبی جهان فارسی به شمار می‌آید؛ اثری که در طول قرن‌ها نه تنها جایگاه خود را به‌عنوان بزرگ‌ترین حماسه فارسی حفظ کرده، بلکه به‌عنوان منبعی ارزشمند از تاریخ، اسطوره‌ها، باورها و هویت ایرانی نیز شناخته شده است.

فردوسی با سرودن این اثر سترگ، صرفاً مجموعه‌ای از شعر و داستان‌های حماسی را پدید نیاورد، بلکه میراثی ماندگار برای زبان و فرهنگ ایرانی بر جای گذاشت؛ میراثی که نسل‌های مختلف با تکیه بر آن، گذشته تاریخی و فرهنگی خود را شناخته‌اند. عظمت شاهنامه در گستره و ژرفای آن است؛ از روایت‌های اسطوره‌ای و پهلوانی تا بخش‌های تاریخی و اجتماعی، این اثر جهانی چندلایه را پیش چشم می‌گذارد که هنوز هم نیازمند پژوهش‌های تازه و خوانش‌های نو ناست. در هر دوره‌ای می‌توان ابعاد تازه‌ای از این میراث فاخر را آشکار کرد و با نگاهی دیگر آن را بررسی کرد. هر تحقیق و پژوهشی درباره شاهنامه تلاشی برای شناخت عمیق‌تر ریشه‌های فرهنگی و تاریخی جامعه فارسی‌زبان به شمار می‌رود.

احیای هویت فارسی‌زبانان

کتاب «درباره فردوسی و شاهنامه او» اثر صدرالدین عینی از آثار مهم در خوانش

سرگذاشته است. «اخگر انقلاب» را می‌توان تصویر فشرده‌ای از جهان ادبی و اجتماعی صدرالدین عینی دانست، مبارزه مردم با فقر و بی‌عدالتی، دشواری‌های آموزش و اجتماع و اولین جرقه‌های تغییر. «اخگر انقلاب» انسجام یک زمان یا مجموعه داستان هدفمند را ندارد چرا که گزیده‌های از آثار عینی است و می‌رود و پرش دارد. این پراکندگی ممکن است برای خواننده‌ای که یک روایت واحد می‌خواهد، خسته‌کننده به نظر بیاید. نوشته‌های عینی در دوره‌ای نوشته شده که ادبیات انقلابی و سوسیالیستی جریان غالب داشت؛ بنابراین برخی بخش‌ها شاید رنگ‌وبوی شعاری یا تک‌بعدی گرفته باشند و از نگاه امروزی کمی تبلیغی به نظر برسند. توصیف‌های دقیق از کوچ‌ها، بازارها و رسوم بخارا که در بخش‌های خاطره‌نویسی وجود دارند، برای علاقه‌مندان تاریخ بسیار جذاب است، با اینکه برای برخی خوانندگان شاید کسودار باشد و ریتم کتاب را آهسته کند. فهم دقیق برخی بخش‌ها نیازمند آشنایی با تاریخ امارت بخارا، انقلاب و زمینه‌های فکری آن دوره است، شاید بخشی از اشاره‌ها و نقدها برای مخاطبی که هیچ پیش‌زمینه تاریخی ندارد، مبهم‌تر جلوه کند.

عینی با نثری ساده و واقع‌گرا، زندگی روزمره مردم را با جزئیات روایت می‌کند و نگاه داستانی‌اش را با تحلیل‌های

اخگر انقلاب

برگزیده آثار صدرالدین عینی

- به کوشش: **آرش ایرانپور**
- انتشارات: **نگارستان اندیشه**
- تعداد صفحات: **۳۰۳ صفحه**
- قیمت: **۲۴۰۰۰ تومان**

اجتماعی و تاریخی ترکیبی می‌کند و فقط داستان‌گو نیست. او ساختارهای ظلم، جهل، ریاکاری و فساد سیاسی را هدف قرار می‌دهد. زبان آثار صدرالدین عینی ساده، روان و بی‌تکلف است و حتی برای خواننده‌ای که آشنایی چندانی با متون کلاسیک یا مباحث نظری ندارد، قابل درک است. شخصیت‌ها هم کاملاً واقعی و دست‌یافتنی به نظر می‌رسند؛ نه کاملاً خوب هستند و نه مطلقاً بد، بلکه ساخته شرایط اجتماعی خود هستند، همین رویکرد رئالیستی، نوشته‌های عینی را باورپذیرتر می‌کند.

اولین قهرمان ملی تاجیک

اسکناس سامانی تاجیکستان منقش به تصویر صدرالدین عینی

صدرالدین عینی نویسنده، ادیب و روشنفکر تاجیک در سال ۱۲۵۷ خورشیدی در روستایی نزدیک بخارا زاده شد. او بزرگ‌ترین نویسنده و ادیبان زبان فارسی تاجیکی در آغاز سده بیستم میلادی و اولین رئیس آکادمی علوم تاجیکستان (۱۹۵۸ تا ۱۹۵۲ میلادی) بوده است. به پاس خدمات‌های بزرگ او، پس از استقلال، تاجیکان لقب «اولین قهرمان ملی» را به او اعطا کردند. عینی همچنین یکی از اولین سرانندگان شعر نو فارسی است. پنج سال پیش از آن که نیما آفسانه را برسرآید، او در همان وزن، شعری به نام «امارش حریت» سروده است. عینی در دوران حکومت امیر عالم‌خان منغیت (در آستانه انقلاب بلشویکی در روسیه) به سبب فعالیت‌های فرهنگی‌اش که به نام حاکمان خوش نمی‌آمد، مدتی زندانی شد و در زندان ۷۵ تازانه خود. عینی احترام و آوازه‌ای که مانند در میان تاجیکان دارد؛ کوششی که او برای به کرسی نشاندن هویت مستقل تاجیکان و استقلال زبان تاجیکی (در آن روزگار سیاه از خود نشان داد و برای رسیدن به این مقصود رنج بسیاری را جان خرید. اگر عینی و چند تن دیگر از پیشگامان اندیشه تاجیکی مانند ابوالقاسم لاهوتی و باباجان غفوراف و در نسل بعد میرزا تورسون‌زاده و محمدجان شکوری و... نبودند، امروز چیز چندانی به نام تاجیک و زبان تاجیکی در میان نبود و ای چه بسا که هویت ایرانی هم از این رهگذر آسیب می‌دید. از مهم‌ترین آثار او که از سرآمدن ادبیات شوروی تاجیک است، می‌توان «داخونده»، «غلامان»، «مرگ سوسودخور»، یادداشت‌ها و نمونه ادبیات تاجیک را نام برد. همچنین «قصیده در وصف سمرقند و بخارا»، «تاریخ انقلاب فکری در بخارا»، «قهرمان خلق تاجیک، تیمور ملک»، «تاریخ امیران منغیبه» و... از دیگر آثار او هستند. عینی سرانجام در تیر ۱۳۳۳ در شهر دوشنبه درگذشت و در همانجا به خاک سپرده شد. کتاب «اخگر انقلاب» نمونه‌هایی از سوره‌ها و مقالات اوست که در روزنامه‌ها و مجلات گوناگون از سال ۱۹۱۹ تا ۱۹۴۸ میلادی در شوروی سابق به چاپ رسیده است.

درباره فردوسی

وشاهنامه او

- نویسنده: **صدرالدین عینی**
- به کوشش: **محسن فرح‌بر**
- انتشارات: **نگارستان اندیشه**
- تعداد صفحات: **۱۱۸ صفحه**
- قیمت: **۱۸۰۰۰ تومان**

آن بهره‌مند شوند و مطالب آن برایشان قابل فهم خواهد بود. عینی با دغدغه هویت ملی، شاهنامه را ابزاری برای بازسازی هویت ملی در تاجیکستان قرن بیستم معرفی می‌کند. با این حال، گاهی تحلیل‌های او تحت تأثیر فضای فکری زمانه‌اش، به سمت مردم‌گرایی و مبارزه طبقاتی متمایل شده و ممکن است برخی لایه‌های پیچیده‌تر اثر نادیده گرفته شود. تحلیل‌های عینی بیشتر بر جنبه‌های تاریخی - اجتماعی و هویت‌گرایانه متمرکز است.

«درباره فردوسی و شاهنامه او» خواننده را به جهان فردوسی و شاهنامه نزدیک می‌کند، اهمیت فرهنگی و ادبی شاهنامه را برجسته می‌کند و به فهم لایه‌های روایت کمک می‌کند، اما گاهی تحلیل جای خود را به ستایش می‌دهد. گاهی جزئیات متن فراموش می‌گردد و گاهی نقد علمی فدای نگاه هویتی یا احساسی می‌شود. در برخی از بخش‌ها هم مفاهیم مربوط به عظمت فردوسی و شاهنامه به شکلی تکراری بیان شده‌اند که ممکن است اندکی از جذابیت کتاب کاسته شود و از نظر ساختار علمی، انسجام آن را کمتر کند. همچنین، عدم ارجاع دقیق به نسخه‌های مختلف شاهنامه و تکیه بیشتر بر برداشت شخصی، از جمله محدودیت‌های این اثر به حساب می‌آید. تمرکز اصلی کتاب بر جنبه‌های هویتی و زبانی است و برخی ابعاد دیگر شاهنامه مانند جنبه‌های اساطیری، تاریخی، و روانی و جامعه‌شناختی شاید به اندازه کافی مورد کاوش و بررسی قرار نگرفته باشد. حجم کم کتاب می‌تواند یک ویژگی خوب آن باشد که مختصر و مفید مخاطب را تا انتها با خود همراه می‌کند. در نهایت، این کتاب برابر دانستن شاهنامه در قرن بیستم اثری بسیار ارزشمند است، اگرچه برای تحلیل ادبی دقیق کافی نیست، اما به خوبی اهمیت فرهنگی و ادبی شاهنامه را برجسته کرده و در فهم لایه‌های اجتماعی و هویتی آن، راهگشا است.

درک جایگاه شاهنامه در قرن بیستم

یکی از نقاط قوت برجسته این کتاب برخلاف بسیاری از پژوهش‌ها، زبان روان و قابل فهم آن است که عموم مردم و علاقه‌مندان به این حوزه می‌توانند از

شناخت‌نامه عینی

صدرالدین عینی (۱۸۵۴-۱۸۷۸) از بزرگ‌ترین شاعران، نویسندگان، تاریخ‌نویسان و زبان‌شناسان فارسی‌گوی آسیای مرکزی است که آثارش نقشی ارزنده در تحولات فرهنگی و ادبی ورارود (ماوراءالنهر) در سده بیستم داشته است. عینی، نامورترین چهره و در واقع بنیانگذار ادبیات و فرهنگ نوین تاجیکستان است که میان ادبیات پیش و پس از انقلاب اکتبر پیوند ایجاد کرده است. با دلیل اهمیت صدرالدین عینی در تاریخ و فرهنگ تاجیک، او را به نام «استاد» و «پدر ملت» می‌خوانند. محمدجان شکوری، ادیب و نویسنده فقید تاجیک درباره جایگاه صدرالدین عینی می‌نویسد: «از اوایل دهه سی ام تا اواخر دهه شصت (سده ۲۰ میلادی)، در تاجیکستان فقط سه نفر را به نام «استاد» نام می‌بردند که یکی استاد رودکی و دیگری استاد عینی و سومی استاد لاهوتی بود. این عالی‌ترین درجه بزرگداشت در دوران شکل خودشناسی تاریخی و خودگامی ملی تاجیکان ورارود است. رودکی چون بنیانگذار ادبیات جهان شمول فارسی از عهد آل سامان [بود] سزاوار این عنوان شده بود؛ از همزمانان، صدرالدین عینی با آن دانش بی‌حد و جاننازی‌هایی که در راه ملت کرد؛ ابوالقاسم لاهوتی به سبب محبوبیت همگانی که داشت و شعرش را در دوردست‌ترین گوشه‌های ورارود، هر جایی که تاجیکی باشد، می‌خواندند و می‌سرودند؛ [از این رو] در نظر مردم به درجه استاد ملت رسیده بودند.»

نهمین شماره مجله «سمرقند» (شماره پاییز و زمستان ۱۴۰۴) به یادنامه صدرالدین عینی اختصاص یافته است. علی‌دهبایی پیش از این در سلسله شب‌های مجله بخارا، علاوه بر شب‌هایی که به فرهنگ و ادبیات تاجیکی اختصاص داده بود، به‌طور اختصاصی در سه نشست به زندگی و آثار صدرالدین عینی و همکاری‌اش با ابوالقاسم لاهوتی پرداخته بود. در این شماره «سمرقند» بعد از یادداشت سردبیر، «گاه‌شمار زندگی و آثار صدرالدین عینی» به قلم محسن فرح‌بر و یادداشت‌هایی از صدرالدین عینی، عادل ناظر، صلاح‌ت عینی، خالد عینی و در ادامه بخشی با عنوان «یادداشت‌هایی درباره صدرالدین عینی» به قلم علی اصغر حکمت، حبیب یغمایی، صدی سعیدی، اصل‌الدین قمرزاده، محمدیوسف اسام‌زاده، خدای‌نظر عصازاده، عبدالخالق نبوی، عبدالنسی ستارزاده، محمدجان شکوری، رستم وهاب‌زاده، شرف‌امراد اسرافیل‌نبا، مطلوبه میرزابونیس، نورعلی نورزاد، قیام‌الدین سناری، شاه‌منصور شاه‌میرزا، علی‌اشرف مجتهد شپستر، محمدجعفر یاقی و... آورده شده است.

صدرالدین عینی یکی از عمرش را در عصر تامل‌سازاری بخارا پشت سر گذاشت و در نیمه دوم حیات خود، برای رهایی از عقب‌ماندگی فرهنگی و اقتصادی تلاش‌های بسیاری انجام داد. عینی که از تاریخ و فرهنگ تاجیکی و دانش‌های زمانه آگاه بود، خود را پیرو ماکسیم گورسکی و علاقه‌مندی به شیوه او معرفی می‌کرد. نگاه آریه‌گرای عینی در بیشتر آثارش با تعریف خاص سوسیالیسم روسی معنا می‌یابد.

شاه‌منصور شاه‌میرزا،

سمرقند

یادنامه صدرالدین عینی

پاییز و زمستان ۱۴۰۴

- مدیر و سردبیر: **علی‌دهبایی**
- تعداد صفحات: **۴۱۶ صفحه**
- قیمت: **۶۰۰۰۰ تومان**

تألیف نمود و نیز در تصحیح متون، از جمله تصحیح و حواشی بوستان سعیدی، دیوان واصفی و برخی از آثار میرزا عبدالقادر بیدل تحقیقات فخری انجام داد که این آثار از جمله کتب مرجع برای دانشمندان داخلی و خارجی محسوب می‌شوند.»

محمدجعفر یاقی، استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد در مقاله «عینی‌شناسی: ضرورت‌ها و زمینه‌ها» درباره علت عدم شناخت کافی و وابسته صدرالدین عینی در ایران می‌نویسد: «صدرالدین عینی، بنیانگذار ادبیات نوین فارسی تاجیکی در ایران، چنانکه باید، شناخته نشده است. این می‌تواند به دو علت باشد: خط سیریلیک یا زبان روسی که همه آثار و تمام پژوهش‌ها درباره او به این خط و زبان نوشته شده است. همین امر واتساب او بویژه در روزگار استیلای لژشویسم، به اتحاد شوروی که برای ما تابو و به کلی غریبه و آلوده به چوب بود، سبب شد که او هم مانند محققان شوروی و حتی بدتر از آنها، برای مس‌ارغب‌انگیز و دلپذیر نباشد.» یاقی در ادامه، درباره بزرگی و اهمیت عینی می‌نویسد: «کوششی که برای به کرسی نشاندن هویت مستقل تاجیکان و استقلال زبان تاجیکی (در آن روزگار سیاه از خود نشان داده و برای رسیدن به این مقصود رنج بسیاری به جان خریدند است، سزاوار آن است که بگوئیم اگر عینی و چند تن دیگر از پیشگامان اندیشه تاجیکی مانند ابوالقاسم لاهوتی و باباجان غفوراف و در نسل بعد میرزا تورسون‌زاده و محمدجان شکوری و غیره نبودند، امروز چیز چندانی به نام تاجیک و زبان تاجیکی در میان نبود و ای چه بسا که هویت ایرانی ما هم از این رهگذر آسیب می‌دید.»

علی‌اشرف مجتهد شپستر، یکی از نویسندگان دوستی ایران و تاجیکستان در مقاله‌ای با عنوان «صدرالدین عینی، زبان فارسی تاجیکی و هویت ملی تاجیکان» درباره جایگاه ممتاز فرهنگی و ادبی عینی می‌نویسد: «در سال ۱۹۶۲، کنفرانس نویسندگان آسیا و آفریقا که در قاهره برگزار شد، از صدرالدین عینی، تاگور، لیوسنی و طه حسین به‌عنوان بزرگ‌ترین استادان ادبیات شرق نام برده و تجلیل به عمل آورد. پرویز ناتل خانلری نام عینی را در ردیف نظامی گنجوی، امیرخسرو دهلوی و خاقانی گذاشته بود. شک نیست که قرار گرفتن وی در ردیف چنین نام‌آورانی تصادفی نبود. در حقیقت مقام او را با مقام بسیاری از بزرگان در پیشبرد ادبیات هزار ساله فارس و تاجیک برابر دانستن شاهنامه در قرن بیستم اثری بسیار ارزشمند است، اگرچه برای تحلیل ادبی دقیق کافی نیست، اما به خوبی اهمیت فرهنگی و ادبی شاهنامه را برجسته کرده و در فهم لایه‌های اجتماعی و هویتی آن، راهگشا است.